

РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВА СУКУПНОГО ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

В статті розглянуто актуальні питання значення фінансового потенціалу підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни. Проаналізовано різні підходи до фінансового потенціалу підприємств: як сукупності наявних фінансових ресурсів, як здатності досягти визначеного ефекту, як результату фінансово-економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності. Запропоновано індикатори фінансового потенціалу як показники фінансових ресурсів, фінансових потоків, фінансових умов та можливостей підприємств з подальшою їх деталізацією у складі сукупного фінансового потенціалу країни. Такі індикатори включають, враховують та узгоджують різні підходи, рівні управління, ієрархію цілей макро- та мікрорівнів.

Ключові слова: ресурси підприємства, фінансовий потенціал, прибуток, сукупний фінансовий потенціал країни.

ВСТУП

Сучасну економічну науку і практику неможливо уявити без такої категорії як «фінансовий потенціал». Залежно від цілей та об'єкта дослідження категорія «фінансовий потенціал» трансформується в різні її підвиди. Поняття «фінансовий потенціал підприємства» є одним із найпоширеніших інструментів, використовуваних при дослідженні фінансів підприємства, а також при визначенні й оцінці тактики і стратегії розвитку підприємства. Фінансові ресурси підприємств є вагомою складовою сукупного фінансового потенціалу країни, показником розвитку економіки. Від ступеня фінансових можливостей елементів фінансового потенціалу країни залежить ефективність його впливу на динаміку соціально-економічного розвитку України. У цьому зв'язку стає актуальною постановка питання про забезпечення фінансового потенціалу як однієї з обов'язкових умов функціонування як підприємств, так і всієї країни взагалі та про розробку заходів, спрямованих на підвищення та зміцнення фінансового потенціалу.

З метою підвищення якісного рівня функціонування підприємств та зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни доцільним є дослідження фінансового потенціалу підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни, загальних принципів побудови цілісної системи його формування, оцінки та використання.

Категорія «фінансовий потенціал підприємства» часто зустрічається в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних економістів. Її багатогранність і складність спричинили появу різних підходів до визначення сутності та ролі фінансового потенціалу в діяльності підприємства. Широке коло питань, пов'язаних з фінансами підприємств висвітлюються в роботах багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, таких як І.А. Бланк, Л. Зятковська, М.Я. Коробов, М.Л. Лапішко, А.М. Поддєрьогін та ін. Проблеми потенціалів досліджуються у роботах таких авторів як І.Н. Карапейчик, Е.В. Лапін, А.Ю. Чавленко та ін.

Відаючи належне здобуткам учених, зауважимо, що основи категорій «фінансовий потенціал», «сукупний фінансовий потенціал країни», «фінансовий потенціал підприємства», джерела їх формування, методи оцінки та напрями використання досліджені недостатньо. Причина такого стану справ, на нашу думку, полягає в тому що для цих категорій характерні складність та багатоаспектність. Як наслідок, у вітчизняній економічній літературі спостерігаємо дещо безсистемне використання цих категорій. Щоб краще зрозуміти природу явища, слід розглянути його прояви під різними кутами зору.

Для вирішення задач дослідження в статті використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи:

– історичний і логічний аналіз вітчизняних та закордонних літературних джерел для виявлення наявних проблем стосовно предмета дослідження й подальшого їх розв'язання;

– порівняльний аналіз фактів і явищ;

– системний підхід, який дозволив розглядати з позицій системності досліджувану проблему, її складові та функціональні процеси;

- нормативний підхід для визначення та поширення досліджуваних категорій;

- позитивна перевірка аналітичними даними.

Метою статті є дослідження проблем формування та оцінки фінансового потенціалу підприємств як складової сукупного фінансового потенціалу країни. Тому вважаємо за доцільне розглянути різні підходи до фінансового потенціалу підприємств як складової сукупного фінансового потенціалу країни.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Питання ролі та місця ресурсів підприємств у сукупному фінансовому потенціалі країни, а також оцінки ресурсів та фінансового потенціалу, як інструмента управління в економіці, визначення переліку

завдань, що потребують ефективного використання цього інструменту, стають особливо актуальними в умовах, коли накопичення та розвиток фінансового потенціалу країни в цілому є основою передумов подолання кризових явищ, підвищення конкурентоспроможності країни в сучасному глобалізаційному просторі. Аналіз досліджень вчених доводить, що існують різні підходи до визначення фінансового потенціалу як ресурсів, умов, спроможностей, можливостей і таке ін. [5]. Також, на думку науковців, категорія «фінансовий потенціал» в економіці визначається можливостями, які не виявилися, не розкрилися, не сформувалися, не уречевилися. Перетворитися в реальні можливості вони можуть тільки в результаті певної фінансово-економічної діяльності [10].

Комплексний, синтетичний характер досліджуваної категорії робить проблему вимірювання фінансового потенціалу складною для вирішення. Оцінки фінансового потенціалу, що розуміються як ресурси, чи як комплексна характеристика ресурсів, чи як умови, можливості чи спроможності, не можуть використовуватися в одних і тих же задачах управління, в одній і тій же якості. В теорії потенціалів практично не вивчені питання про носіїв потенціалів в економіці, де поняття потенціалу без належного обґрунтування застосовується практично до любого об'єкту, предмету, процесу чи явищу [5, с. 285; 1; 10].

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що фінансовий потенціал має широкую видову класифікацію. Розглянемо різні підходи до визначення та обчислення фінансового потенціалу підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни.

Один з підходів розглядає фінансовий потенціал як сукупність наявних фінансових ресурсів. Досліджуючи фінансовий потенціал України, С.С. Шумська запропонувала його визначення як «сукупність фінансових ресурсів (що є у наявності та які можуть бути мобілізовані) усіх сфер та ланок фінансової системи, що утворюються за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, а також коштів і ресурсів із джерел, які з різних причин є недоступними чи незадіяними в межах часового періоду розгляду, що у цілому характеризують фінансові можливості як окремих суб'єктів економіки, так і країни загалом» [11, с. 59]. Дослідження С.С. Шумської довели, що «у формуванні фінансового потенціалу країни ключову роль відіграють фінансові ресурси підприємств – акумульовані грошові кошти з різних джерел, які надходять у обіг і призначені для здійснення виробництва (надання послуг) з метою отримання прибутку. В результаті розрахунків фінансові можливості українських підприємств оцінені на кінець 2005 року у 1,5 трлн грн. (що становить майже дві третини сукупного потенціалу). Як оцінку складової фінансового потенціалу, що формують підприємства, установи й організації різних форм власності та видів діяльності, було взято сумарну величину пасивів з балансів підприємств, які подають звітність до Держкомстату України» [11, с. 61]. Розглядаючи ресурси підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни за методикою, запропонованою С.С. Шумською, проаналізуємо їх у подальшому періоді (табл. 1).

З даних наведених у таблиці 1 видно, що загальна сума фінансових ресурсів як сумарна величина пасивів з балансів підприємств, які подають звітність до Держкомстату України, постійно зростає, що може свідчити як про зміцнення фінансових можливостей підприємств, так і сукупного фінансового потенціалу країни. Але такий підхід дає тільки кількісну оцінку фінансових ресурсів, не розкриваючи якісні характеристики, умови, спроможності та фінансові можливості підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни. Тому, на нашу думку, доцільно розширити та деталізувати такий підхід, враховуючи структуру фінансових ресурсів підприємств.

Таблиця 1. Фінансові ресурси підприємств (на кінець року в млн. грн.)*

	Власний капітал	Забезпечення наступних витрат і платежів	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання	Доходи майбутніх періодів	Баланс
2007 р.	1050603,1	55601,3	350770,9	1021607,9	15526,0	2494109,2
2008 р.	1133603,7	66955,8	578515,6	1449431,9	16918,2	3245425,2
2009 р.	1269537,7	73261,2	608823,1	1705408,3	19114,8	3676145,1
2010 р.	1426711,6	83816,1	675619,4	1891268,2	19567,1	4096982,4
2011 р.	1586284,7	103076,2	774664,0	2183258,9	28818,0	4676101,8

* Складено за даними державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану. [3]

Другий підхід розглядає фінансовий потенціал як здатність досягти визначеного ефекту. Досліджуючи фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства, А.М. Турило й О.А. Зінченко зазначили, що «в економічній літературі, наукових дослідженнях та практичній діяльності зустрічається багато термінів, які предметно характеризують той чи інший результат діяльності підприємства. Однак показники, що пропонуються різними авторами для визначення цих термінів, доволі часто не узгоджуються між собою, а за змістом – не відповідають своєму терміну (назві показника). Серед показників, що формалізують категорію «результат підприємства», прибуток є найбільш поширеним і важливим.» [9, с. 35]. Поділяючи цю точку зору, зазначимо, що прибуток як показник ефективності діяльності визначає фінансові можливості підприємства. Розглядаючи фінансовий потенціал підприємств машинобудівної галузі, Є.Ю. Кузькін зазначив, що «фінансовий потенціал підприємства характеризує фінансові можливості його розвитку, й передусім за рахунок власних коштів (чистого прибутку). В сучасних економічних умовах, що характеризуються циклічними фінансовими кризами, обсяг чистого прибутку багато в чому визначає можливості адаптації фінансового потенціалу підприємства як до зовнішніх змін, так і до динамізму внутрішнього середовища» [7, с. 89]. Величину прибутку та власного капіталу підприємств доцільно враховувати при оцінці сукупного фінансового потенціалу країни тому, що це дає результативну характеристику діяльності та якісну оцінку фінансових ресурсів. Про важливість власного капіталу як показника фінансової стійкості підприємств та об'єкту аналізу наголошують багато вчених. Аналізуючи фінансовий стан підприємства, М.Л. Котляр зауважив, що «важливою умовою фінансової стійкості підприємства є ефективне управління його капіталом. Капітал підприємства може бути використаний у внутрішньому обороті й за його межами. Головною проблемою ефективного управління є оптимальне розміщення капіталу підприємства. Від того, які асигнування вкладені в основні та обігові кошти, скільки їх перебуває у сфері виробництва і в сфері обігу, в грошовій та матеріальній формі, значною мірою залежать результати виробничо-фінансової діяльності й, відповідно, вся фінансова стійкість підприємства» [6, с. 99]. Тому вважаємо за доцільне розглянути структуру фінансових ресурсів підприємств (табл. 2).

З даних таблиці 2 видно, що питома вага власного капіталу у загальному обсязі фінансових ресурсів підприємств має тенденцію до зниження. Враховуючи дані таблиці 1, можемо зробити висновок, що при зростанні обсягу фінансових ресурсів підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни, їх фінансові спроможності та можливості розвитку знижуються. Зазначений підхід, на нашу думку, розширює, доповнює та деталізує попередній, даючи кількісні й якісні характеристики спроможностей і фінансових можливостей підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни.

Наступний підхід розглядає фінансовий потенціал як результат фінансово-економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності. Як наголошують Л.В. Привалова та Л.А. Шило, спираючись на дослідження Н.О. Гнип, «функціонуючи в умовах ринкової економіки, суб'єкт господарювання постійно здійснює операції з фінансовими ресурсами, результатом яких можуть стати втрати або приріст наявного фінансового потенціалу. Оскільки втрати фінансового потенціалу призводять до негативних наслідків у поточному і перспективному періодах, особливої актуальності набуває обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних механізмів формування дієвої системи сучасних інструментів реалізації стратегії фінансового управління, яка має на меті стійке економічне зростання підприємств з урахуванням специфіки сучасного етапу розвитку економіки» [8, с. 147; 2]. Тобто такий підхід розкриває умови та спроможності функціонування підприємства і його фінансово-економічні відносини з іншими суб'єктами господарської діяльності. Це, на нашу думку, може визначатися за допомогою врахування й аналізу таких складових фінансових ресурсів підприємств як: забезпечення наступних витрат і платежів, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання, доходи майбутніх періодів (табл. 2). Такий підхід до аналізу фінансового потенціалу підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни доцільно застосовувати у поєднанні з двома попередніми.

Таблиця 2. Структура фінансових ресурсів підприємств (на кінець року в %)*

	Власний капітал	Забезпечення наступних витрат і платежів	Довгострокові зобов'язання	Поточні зобов'язання	Доходи майбутніх періодів	Баланс
2007 р.	42,12	2,24	14,07	40,96	0,61	100
2008 р.	34,93	2,06	17,83	44,66	0,52	100
2009 р.	34,54	1,99	16,56	46,39	0,52	100

2010 р.	34,82	2,05	16,49	46,16	0,48	100
2011 р.	33,92	2,20	16,57	46,69	0,62	100

* Складено та розраховано за даними державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.[3]

За переконанням багатьох вчених, при обґрунтуванні напрямків та способів формування, оцінки та використання як фінансових ресурсів підприємств, так і всього сукупного фінансового потенціалу країни первинними повинні стати задачі управління. Таким чином, при побудові системи оцінки фінансового потенціалу треба виходити з ієрархії цілей та задач як на макrorівні так і на мікрорівні тому, що підходи до фінансового потенціалу підприємств як складової сукупного фінансового потенціалу країни залежать від визначених цілей. Цілі як країни, так і підприємств мають свою ієрархію і можуть змінюватися залежно від обставин, умов розвитку, періоду їх досягнення. Цілі визначають конкретну форму вираження результату діяльності як підприємства так і країни в цілому. Тому для розробки системи критеріїв, показників та індикаторів фінансових ресурсів, умов, спроможностей, можливостей підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни треба, перш за все, визначити державні цілі й узгодити з ними цілі підприємств.

Досліджуючи фінансовий потенціал регіонів в умовах вільного руху капіталів, О.В. Єрмошкіна визначає, що особливо актуальним питанням є оцінка внеску окремих підприємств, особливо тих, які є системоутворюючими та містоутворюючими, у формування фінансового потенціалу регіону, оскільки саме діяльність підприємств є основою для забезпечення фінансового потенціалу не лише за рахунок генерації операційних та інвестиційних фінансових потоків, а й, що є більш важливим, за рахунок створення великої кількості робочих місць. Оцінка такого внеску може виконуватись на основі моніторингу фінансових потоків підприємства та їх оцінки за ключовими критеріями [4, с. 122].

Спираючись на запропоновані О.В. Єрмошкіною ключові критерії оцінки та моніторингу фінансових потоків підприємств, вважаємо за доцільне запропонувати індикатори фінансового потенціалу як показники фінансових ресурсів, фінансових потоків, фінансових можливостей підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу країни, що включають, враховують та узгоджують всі зазначені вище підходи, рівні управління та ієрархію цілей:

- 1) фінансовий потенціал як сукупність наявних фінансових ресурсів та фінансових потоків:
 - загальна сума фінансових ресурсів по підприємствам та у складі сукупного фінансового потенціалу країни;
 - внесок підприємства (підприємств) у формування фінансових потоків країни;
 - внесок підприємства (підприємств) у формування фінансових потоків інших держав, тобто зовнішньоекономічна діяльність підприємства (у т.ч. виведення капіталу з країни) та сукупного вихідного фінансового потоку за межі країни;
 - внесок підприємства у формування фінансового потенціалу країни. При цьому у разі отримання негативного значення чистого фінансового потоку внесок підприємства у створення фінансового потенціалу країни визнається негативним і оцінюється як вилучення капіталу з країни;
- 2) фінансовий потенціал як здатність досягти визначеного ефекту:
 - власний капітал підприємства (підприємств) у складі фінансових ресурсів підприємств та сукупного фінансового потенціалу країни;
- 3) фінансовий потенціал як результат фінансово-економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності.

Такі індикатори можна деталізувати, доповнюючи їх перелік в залежності від встановлених цілей і визначених задач формування та використання фінансового потенціалу.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що з метою підвищення якісного рівня функціонування підприємств та зміцнення сукупного фінансового потенціалу країни доцільним стає постійний моніторинг фінансового потенціалу підприємств у складі сукупного фінансового потенціалу України. Застосування одночасно різних підходів до фінансового потенціалу підприємств дозволить всебічно аналізувати сукупний фінансовий потенціал країни, виходячи з необхідності виконання завдань, які стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бачевський Б.С. Потенціал і розвиток підприємства : навчальний посібник / Б.С. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
2. Гнип Н.О. Моделі формування фінансового потенціалу в рамках стратегії зростання підприємства / Н.О. Гнип // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 63-66.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.
4. Єрмошкіна О.В. Фінансовий потенціал регіонів в умовах вільного руху капіталів / О.В.Єрмошкіна // Вісник ДДФА. Економічні науки. –2012. – № 2(28). – С. 120-126.
5. Карапейчик И.Н. Логика использования потенциалов в задачах управления потенциалов / И.Н. Карапейчик // Бизнес-информ. – 2012. – № 9. – С.285-290.
6. Котляр М.Л. Аналіз фінансового стану підприємства / М.Л. Котляр // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 99-104.
7. Кузькін Є.Ю. Фінансовий потенціал підприємств машинобудівної галузі / Є.Ю. Кузькін // Фінанси України. – 2009.– № 7. – С. 89-93.
8. Привалова Л.В. Підвищення фінансово-економічної ефективності функціонування суб'єктів господарювання / Л.В. Привалова, Л.А. Шило // Вісник ДДФА. Економічні науки. – 2012. – № 1(27). – С. 146-152.
9. Турило А.М. Фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства / А.М. Турило, О.А. Зінченко // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 35-44.
10. Чавленко А.Ю. О понятии потенциала в экономических исследованиях [Электронный ресурс] / А.Ю. Чавленко // Капитал страны – Режим доступа : <http://www.kapital-rus.ru/index.php/articles/article/187954>
11. Шумська С.С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки / С.С. Шумська // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 55–64.

Одержано 12.03.2013р.

© **Портна Оксана Валентинівна**, канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємства Харківського інституту економіки ринкових відносин та менеджменту, тел. 067-189-21-24; 050-402-32-49; E-mail: portna@bigmir.net